

AZ ELVESZTETT ÉS A MEGTALÁLT SZÜLŐFÖLD KÖZÖTT

Családi emlékfoszlányok a dél-amerikai Ezüstországból

KALAPIS ZOLTÁN

Argentínában születtem, valahol az ország belsejében, a pampák mélyén, egy végeláthatatlan hacienda jellegtelen majorsági településén. A lakosok zöme állítólag sokgyermekes, lármás olasz. A vidék sem lehetett túlzottan barátos, mert a családi hagyomány szerint hol az volt a baj, hogy apám esküvői ruháját belepte a penész, hol meg a hőség ellen kellett védekezni úgy, hogy naponta frissen kaszált fűvet helyeztek a lakóház lapos bádogtetejére. E hullámos tető alatt a konyhai tűzhely platniján sütötte anyám a finoman erezett, csontos marharostélyost, az asadot. Elbeszélése nyomán az olvadó, sercegő faggyú illatát még ma is a levegőben érzem, bár akkor, amikor ez nap nap után megtörtént, még a világon sem voltam. . .

Amikor a családi – remélem, örvedetes – esemény megtörtént, apám a közeli Laboulaye nevű tanyaközpont vagy falu, esetleg mezőváros vagy járási székhely anyakönyvi hivatalában jelentett be, s az ottani matrikulába Pedro Bori Viau anyakönyvvezető, azaz az oficial de Registro Civil vezetett be. Bizonytalankodásom a helységet illetően onnan ered, hogy eddig még nem akadt a kezembe egy térkép, amelyen egy ilyen nevű település fel lett volna tüntetve, vagy egy olyan lexikon, amelyből tájékozódhattam volna nagyságáról, jellegéről. Ez persze a lelkemen szárad, ha csak egy kicsit jobban utánanézek, megtalálhattam volna, hiszen az anyakönyvi kivonat szerint is Córdoba tartomány Juarez Celmanról, az egykori argentin elnökről elnevezett megyéjében kellett volna keresnem. Ezt sajnos – be kell vallanom – nem tettem meg, még akkor sem, amikor erre alkalom kínálkozott. Egyszerűen nem gondoltam rá, nem foglalkoztatott, amit úgy is lehet magyarázni – olykor még lelkiismeret-vizsgálatot is tartottam emiatt –, hogy elpártoltam, elidegenedtem a szülőföldemtől, hűtlen lettem hozzá.

Nem hiszem, hogy erről lenne szó. Ami nem szívódott az ember bőre alá, ami nem járta át szívének minden zugát, ahhoz nem is lehet hűtlen. Emlékét sem felejtettem el, mert ilyen nem volt: apám halála után, egyéves koromban

kerültem vissza őseim földjére, Bánátba, s több mint hatvan esztendeje élek Bácska legdélibb városában, Újvidéken. Itt nőttem fel, itt morzsolódott le életem legtöbb éve, ide köt minden, a jó is, a rossz is.

Ez az én pátriám, fatornyos hazám, a választott szülőföldem. S a hűtlenség számonkérésének is csak itt lehetne alapja.

És Argentína? Az valami távoli ködkép, majdhogynem utolérhetetlen állócsillag, mesekezdő formula: Egyszer volt, hol nem volt, talán igaz sem volt. . .

Ennek persze ellentmond az élet realitása, hiszen minden okmányom megfelelő rubrikájában fel van tüntetve: Laboulaye, Argentína. Az ellentmondást olykor egy csalafinta fordulattal próbálom áthidalni: oda csak megszületni mentem ki, egy kis kiruccanás volt az egész, s aztán hazajöttem.

Minden csűrös-csavarás vége azonban az, hogy születésemnél fogva argentin vagyok – az ottani törvények szerint argentin állampolgár is –, vérségi kapcsolataim révén pedig torontáli vagy bánáti, délvidéki vagy vajdasági, már ahogy tetszik. Az „egyszerű nemzetből” származó őseim 200–250 évvel ezelőtt telepedtek le az akkor még elég néptelen Bánátusban. Anyai ágon Szeged környékéről elszármazó dohánykertészek voltak, gányók, apai részről pedig az Óbesenyőn és Vingán letelepített katolikus bolgárságból, a paulicsánokból kerültek ki. Szüleimet a kényszerítő gazdasági és politikai körülmények zavarták el, de a reményeket keltő kivándorlás balul ütött ki, tragikus epizóddá vált: apám odaveszett, anyám két gyermekkel, fiatal özvegyként tért vissza az óhazába, így aztán nem lettek amerikai magyarok, csak megjárták Amerikát – és a kálváriát.

Így vesztettem el szülőföldemet, még mielőtt megtaláltam volna. Egy karon ülő csecsemőnek nincsenek, nem lehetnek emlékképei, ez csak a korai gyermekkor áldása. . .

Kolumbusz Kristóf – harmadik felfedezőútján – 1498 és 1500 között pillantotta meg a dél-amerikai kontinens északi részét: Trinidad szigetének három halmát, az Orinoco folyó tizenhét ágából álló torkolatvidékét.

Több mint négy évszázaddal később, 1924-ben, két fiatal torontáli kivándorló – egy frissen egybekelt pár – a nevezett földrész középső részén, a La Plata hatalmas tölcsértorkolatában látta meg a földet, negyven nap utazás után, egy olasz teherhajó utasfülkéjének kerek ablakából.

E két esemény között persze semmilyen párhuzam nem vonható, talán csak az ismeretlentől való szorongás lehetett közös a két hajó utasainál. Szüleimnek már több információjuk lehetett e féltetekről, de biztosra veszem, hogy legalább olyan sejtelmesnek láthatták, olyan idegennek érezhették, mint a spanyol uralkodópár szolgálatában álló nagy olasz hajós.

Eredetileg északabbra, a nagyobb lehetőségeket kínáló Egyesült Államokba készülődtek, de a szenátus az 1921-ben elfogadott Quota Actjával szigorú korlátok közé szorította a korábban csaknem szabad bevándorlást. Ekkor azonban az új délszláv államból még 6426-an mehettek az ígért földjére, de

Az új élet és az Újvilág előtt: szüleim becskerekai házassági képe 1923-ból

Az első fénykép Argentínából: szüleim elsőszülött gyermekükkel, Béla bátyámmal 1925 márciusában

A Bueonos Aires-i villanytelep gépésze: apám a műhelyben 1925 májusában

Hazatérés előtt: az „amerikás” özvegy két gyermekével nem sokkal a temetés után (Laboulaye, 1929 márciusában)

(Németh Máttyás reprodukciói)

mire szüleim 1923 szeptemberében – maguk mögött egy-egy sikertelen házassággal – Nagybecskerekén megesküdték, s nagyban szövögették az amerikai út tervét, a következő évre szóló kvótát 671 főre szűkítették, úgyhogy ez gyorsan megtelt dalmátokkal, macedónokkal.

Az északi „aranykapu” tehát bezárult, de maradt a déli „ezüstkapu”. Ezt az utóbbit akár szó szerint is érthetjük: La Platát (plata = ezüst) az indiánoknál talált ezüstszerkezetek után nevezték el a spanyolok „Ezüstfolyónak”, s Argentína nevét is a latin argentum (ezüst), az Argentinus (az ezüst védőistene) felhasználásával alkották meg, s Ezüstsország jelentése van.

„Ha nincs arany, jó lesz az ezüst is” – mondhatták, s 1924 elején az olasz fennhatóság alatt álló fiúmei kikötőben beszálltak az ütött-kopott genuai gőzösbe. Ekkor akár el is dúdolhatták volna – ha ismerik – valamelyik amerikai dalunkat. Például azt, hogy „Adria hús tenger, játszik a hulláma”, esetleg egy másikat: „Fiumében ültem fel a hajóra. . .”

Kivándorlásuk oka nem üthetett el az átlagostól: jobb életet, anyagi boldogulást vártak. Apám reményét csak növelhette az a körülmény, hogy szakmunkás volt, gépész. Egy 1914-ben keletkezett „vizsgálati bizonyítvány” szerint „. . . Kalapis Rókus úr született 1896. évben, Torontál megyében, Módoson a gőzmozgony (lokomobil) gépkezelőkre nézve előírt vizsgálatot” sikerrel letette. Ilyen embereknek, ugye, mindenütt van munka.

Az óhaza elhagyásának azonban lehettek rejtetten feszülő rugói is. A készülődés, az indulás ideje egybeesett az utódállamok születésével és lábra állásával, azzal a korszakkal, amikor még napirenden voltak a nagy etnikai változások, mindennaposak voltak az optálások, kitoloncolások, sokan küzdöttek az új államnyelvvel, hogy esetleg megőrizhessék állásukat, s a dobrovoljacoknak is már osztották a földet, építették falvaikat.

Apám eredendően kisebbségi: olyan népcsoporthoz tartozott, amelynek tagjait évszázadokon át üldözték vallási meggyőződésük miatt, mivel csak Pál apostol leveleit ismerték el szentírásnak. Innen a nevük is: Paulicianusok, paulicsánok, pavlikének. Bánátban való letelepítésük idején, 1738-ban, már a katolikus egyház kebelébe tartoztak – egy raguzai szerzetes „térítette” meg őket még amikor a törökök alatt sínylő Bolgárországban éltek –, de kisebbségi állapotuk változatlan maradt. Apám már a tanulóévei során a többségi nemzet felé tájékozódott, olykor magyarnak is vallotta magát, de még észbe sem kapott, s máris, 1918 után, választott nyelvével és nemzetiségével újra kisebbségi sorba zuhant.

Gondolom, talán ez is egyik oka lehetett, hogy törékeny szekerének rúdját az óceán túlsó partja felé fordította, így okoskodhatott: ha az a sorsa, hogy kisebbségi legyen, akkor legalább Amerikában legyen az. . .

Újra előszedem a családi albumok mélyén megbúvó, Argentínában készült fényképeket, lapozgatom a spanyol nyelvű okmányok eredetijét, magyar és szerb fordítását. Az iratok elsárgultak, némelyik már rojtos, foszlásnak indult,

a képeket viszont szépiával, azaz a tintahal zacskójából nyert festékekkel árnyékkolták, s már ezért is csodálatos módon megőrizték kávé-, rozsa- és gesztenyebarna színüket.

Egy telepes família dokumentumai ezek, a kivándorlás emlékei. Ahogy sorrendben összerakom őket, némileg kirajzolódik a messze idegenben kialakuló élet körvonala.

A legkorábbi fénykép a boldog fiatalokat mutatja elsőszülött fiukkal, Béla bátyámmal. „Argentinski spomin, 1925. március 9.” – ez a szöveg olvasható hátlapján. Apám küldte szüleinek azon frissiben, évtizedek múltán a nagyszülőktől került végül is hozzám, kacskaringós úton. A képen apám csíkos fehér inget, anyám csúcsos fehér kalapot visel, a csecsemő előttük fehér pólyában fekszik, és bámul a nagyvilágba. A családi hagyomány szerint a bőre is hófehér volt. A szomszédos meszticek, de a spanyolul beszélő olaszok is így áradoztak: „Qué blancito.”

Ugyancsak ebből az évből való két munkahelyi fénykép. Az egyik május 1-jén keletkezett, s gépjávitás közben ábrázolja apámat. „... . Upravem adin motor” – közli szüleivel. A másikon egy helyi villanytelepen nagykerékű gépe mellett áll, csípőre tett kézzel, munkaruhában, nyakkendőben: „Emlék szüleimnek, Buenos Aires, 1925. július 5.”

Apámat nem ismertem, nincs egy közös fényképünk sem. Erre már nem volt se idő, se alkalom. Forгатom a fotográfiákat, nézem az ismeretlenül is ismerős arcvonásait, újra meg újra elolvasom feljegyzéseit.

Sohasem látott apám saját kezűleg írt üzeneteit.

A névadás és a névírás állandó gondokkal járt a családban, s vesződséggel jár ma is.

Amikor apám bejelentette bátyám születését, s közölte az anyakönyvvezetővel, hogy a Béla nevet szánták az újszülöttnak, az jót nevetett rajta, majd közölte, hogy ő ilyesmit nem írhat be, mivel ez spanyolul gyertyát jelent. Ki látott már olyat, hogy egy gyereket Gyertyának keresztelnek?

Végül megégyeztek, hogy apám nevét kapja, de hogy, hogy nem, az anyakönyvbe Rudi, a becenév került, a Rókus, illetve a Roque helyett, örök titok marad, hogy miért. Talán azért, mert nem sikerült neki megmagyaráznia, hogy ő ugyan magyar is, bolgár is, de mégse Magyarországról vagy Bulgáriából érkezett – jöllehet még Magyarországon született –, hanem „Yugo Eszlaviá”-ból való, ahol a Béla nevet, ékezet nélkül ugyan, de beírják az anyakönyvbe, habár ez a többségi nyelven fehéret jelent.

A Zoltán névvel nem volt semmi baj, talán azért, mert a magyaron kívül egyik nyelvben sem jelent semmit. Anyám kívánsága volt, mivelhogy még Buenos Airesben kölcsönkapta és elolvasta Jókai Kárpáthy Zoltánját, úgy is lehetne mondani, hogy utónévem egy olvasói élmény emléke.

A születési anyakönyvi kivonatomból látom, hogy ott is divat volt a keresztnév átírása. Apai öregapám, Máté József, a dohánykertészek ivadéka és apai

öregapám, Kalapis Gyekcsó (György), a paulicsánok utóda így került be az okmányba: José Mate és Jorge Kalapis. Ó, ezek a többségi nemzetek érzékenységét kifejező törvények, ó, ezeknek öntelt végrehajtói! Ők tényleg azt hiszik, hogy joguk van átírni, megmásítani neveinket!!!

A személyi igazolványok legutóbbi cseréje alkalmával szerencsémre (vagy szerencsétlenségemre?) hozzájuthattam a kétnyelvű flepnihez. De azt már nem tudtam kieszközölni, hogy a fonetikus írásmód mellett, zárójelben, a magyar helyesírás szerint is írják be nevemet, így aztán utónevemről lekerült az ékezet, a családi nevemre pedig hívatlanul fölkerült.

Az írásjeleket féltékenyen őrizve vagy ezekkel is gondatlanul sáfárkodva múlnak éveink, s fogyatkozunk mi is.

Még egy helységnev Argentínából: Rio Quarto. Egy azonos nevű megye székhelye, ugyancsak Córdoba tartományban. Itt, a poliklinikai szanatóriumban halt meg apám 1929. március 20-án, tizenegy hónapos koromban. A m. kir. belügyminisztérium fordítóosztályán magyarra átültetett halotti bizonyítvány szerint a halál oka „fertőzőes gennyvérűség”. Egy banális ügy súlyos következménye: munkahelyén megsértette tenyerét, a seb rosszra adta magát, s vérmérgezést okozott. Néhány penicillininjekció segíthetett volna, de ekkor ilyesmi még nem volt.

Bátyám, aki akkor négyéves volt, ma meg hatvanhét, élénken emlékszik a Rio Quartó-i kórház árkádos folyosójára, a fekete batárra, amelyen a család a temetésre ment, s a helybeli temetőre, ahol jobbról-balról házsorszerűen emelkedtek az emeletes, fehérre meszelt, boltozott sírúregek. Egy ilyen sírkamrába falazták be apánk koporsóját.

Két-három héttel ezelőtt mesélte bátyám, nem kis felindultsággal, hogy mostanában egy tévében bemutatott argentin filmben látott egy ilyen fehér falú temetkezési helyet: szakasztott mása volt annak, amely oly mélyen emlékezetébe vésődött.

1971-ben egy négy hónapos dél-amerikai útra készülődtem. Anyámmal közöltem, hogy ha csak egy mód van, felkeresem apám sírját. „Az már nincs meg” – mondta, a „bérletet” ugyanis harminc évre fizette ki, a határidő lejárta után kisöprik a kamrákat, s újra kiadják, a csontokat pedig a temető elkülönített parcelláján, a közös sírba hantolják el névtelenül. „Oda tehetnél csak egy csokor virágot” – mondta.

Utólag kiderült, hogy hajónk csak Dél-Amerika túlsó, a Csendes-óceán felé eső partját fogja érinteni, az innenső, az Atlanti-óceán felé eső részeket nem. Szülőföldemhez legközelebb Valparaisóba kerültem. Ez a chilei kikötő szinte egy vonalban van Córdobaval és Rio Quartóval. Valahol ezek között búvik meg Louboulay is. Egy karnyújtásnyira voltam szülőhelyemtől és apám sírjától, „csak” az Andokot kellett volna átrepülnöm. . .

Teljesületlen kívánság maradt ez is, akár egy héttel korábban a perui lehetőség. Száz dollárba került a repülőjegy Limától, az ország fővárosától Cuscó-

ig, az inka birodalom fővárosáig, a „világ köldökéig”, ahonnan már könnyűszerrel el lehetett volna jutni a Titicaca-tó partjára és Machu Picchuba, a négyezer méter magas hegyszirtbe vágott romvárosba. Az ilyen és ehhez hasonló pluszköltségek még 1000–2000 dollárt igényeltek volna. Elméletileg ez nem nagy összeg, de számomra elérhetetlen volt. Mert honnan is kuporgathattott volna össze ennyi pénzt egy magamfajta szegény legény, egy havi béres jugoszláviai magyar újságíró? A fizetéséből? Ugyan kérem. . .

A kenyérkereső nélkül maradt család szinte futva hagyta el Argentínát, amely egy rövidke ideig az ígéret földjének tűnt. A hazatérést csak a késleltette valamelyest, hogy az apám után járó baleset-biztosítás összegét csak ügyvédi segítséggel lehetett behajtani, ha ez nincs, anyámat kismimmizik. Végül is ezen az összegzen vette meg a kis újvidéki bérházat, amely a család létalapja lett, két árva felnevelésének egyetlen biztos forrása.

Anyám a két gyerekekkel eleinte a kisoroszi szülői házban húzta meg magát. „Máté Etus, az amerikai özvegy hazajött. . .” – terjedt el a hír villámgyorsan. Az utca gyermekei először kíváncsian fogadták bátyámat, a „kis spanyolt”, aki egy szót sem tudott magyarul, majd kinevették. Az alkalmazkodás nehéz időszaka következett. Legnehezebb talán a nagyszülőknek lehetett, mivel nem tudtak szót váltani az unokával. A nagyanyák, a nagyapák sokszori sorsa ez vidékünkön, de nemcsak nálunk. Lent Szerbiában is gyakran összecsapják kezüket az öregszülők, amikor a Stuttgartból hazatérő csemete csak németül szólal meg. Nem kell persze olyan messzire menni. Egyik kollégám gyermekei cirill betűkkel magyar üdvözlő sorokat írtak a tengerpartról a temerini nagymamának, aki szemeit törölgetve sikertelenül próbálta megfejteni az értelmetlen szöveget.

Nem lehetett könnyű bátyámnak sem: teljesen ismeretlen környezetbe csöppent, senki sem értette szavát, a pajtások csúfot üztek belőle. Nem beszélve arról, hogy még piszkos eledelt is tettek tányérjába. Ilyennek látta a mákos tésztát, meg sem kóstolta.

A családban a hosszú évtizedek során először az Argentínából hozott használati tárgyak nyúzódtak széjjel, s váltak hasznavehetetlen cókmoökká, majd lassan kikopott onnan a gyökértelen spanyol beszéd is.

Én már csak a tengerentúli holmik degradálását figyelhettem meg. Egy nagy fonott vesszőkosár a padlásra került, egy testes, nagy bőrfülekkel ellátott, barna vászonnal bevont, lejsztnikkel megerősített utazóláda a mosókonyhába szorult, s megtelt minden kacattal. Csak hírből ismerem azt a csonthéjas tökből készített edényt, amelyből szüleim szűrős szívókéával, bamhizsával szűr-csölték a Mates-teát. Az edényt később – urambocsá! – stoppolófa helyett használták.

A költözködés halált hoz a tárgyakra, ekkor kerülnek tűzre meg szemétdombra. Lakásomban már csak egy argentin húsdaráló található, meg egy bar-

nás színű gyöngyházgomb. A húsdaráló valójában a német ipar tartós terméke, csak visszatért Európába, miután kétszer áthajózott az óceánon, a gomb pedig egy bátyámtól örökölt, kazak szabású ruháról való, s már csaknem hat évtizede vándorol az egyik varrodobozból a másikba.

A szavak költözése is nyomon követhető, az Amerikát megjárt anyáról a fiúkra szállt, tőlük az unokák örökölték. Zömükben persze kivesztek, de némelyik igazán szívósan tartja magát. Mindenki a családban tud tízig számolni spanyolul, néha, ha jókedvünk van, buenos diással köszöntjük egymást. Ha valami jó kerül az asztalra, így kiáltunk fel: kerikó (helyesen: quo rico), ha szépet látunk, azt mondjuk, hogy kelidó (quo lindo).

Emlegetjük olykor, most már ritkábban, a kuranderót (curandero), a kuzrsló spanyol megfelelőjét. Ez ugyan elvont fogalom, de a mi használatunkban egy konkrét személyre szűkül, a laboulaye-i vajákosra, aki a messze élő orvossal ellentétben azt tanácsolta apámnak, hogy a fájdalom enyhítésére gyulladáscsökkentő kezet tegye hideg vízbe. Micsoda könnyelműség! A kínzó nyilallás valóban megszűnt, de a jeges víz szétzavarta a gennyet egész testében.

Ez okozta vesztét: az átkos hiszékenysége, a pampákon burjánzó hiedelem meg a félféudális latifundium, a sötét provincia nyomasztó világa.

Mondtam már, hogy sohasem látott szülőföldemhez nem fűznek bensőséges – szívből jövő, lélekből fakadó – kapcsolatok, így hozta a sors, így alakult életem sora. De azért mégis odafigyelek, amikor valamilyen hangokat hallok onnan, a messzeségből. Valamilyen önműködő, belső szerkezet serkent arra, hogy felfogjam az elveszett szülőföld jelzéseit.

Ha a tévé hébe-hóba Argenitát emlegeti, felkapom a fejem, ha argentin film megy a moziban, megnézem. Nekem a dubrovnikai Argentína szálló, ahol amíg lehetett, egy-egy télvégi hetet töltöttem barátaimmal, nemcsak a valamikor ott megszálló és dolgozó Déry Tibort juttatta az eszembe, hanem a kődbe vesző óhazát is. Az óceánon túli földrajzi fogalmak sem csengenek ismeretlenül: el tudom képzelni a tüskös bozótokkal benőtt „átkozott földet”, a Patagóniát, „otthonosan” érzem magam az alig lakott Tűzföldön, meg hát az Andok világában is, amelynek lejtőit az indiánok teraszosan művelték, s ez a spanyol hódítókat az otthoni függőkeretekre, az „andes”-ekre emlékeztette. A kontinensen végighúzódnó heglánc félelmetes csúcsát, az Aconcaguát (az indiánok nyelvén: havas hegy) a számomra elérhetetlen természeti varázslatok közé sorolom, az európai Mont Blanc-nal (fehér hegy) és az afrikai Kilimandzsáróval (a hideget hozó démon hegyével) együtt, szemben az elérhető természeti túneményekkel: a pompás Kopaonikkal, a bűbájos madarasi Hargitával, ahol a napos nyárvégeken bőven terem az illatos szamóca, az édes erdei málna, az ízes áfonya.

Az Aconcagua „életrajzát” hazánkfia, Székely Tibor írta le egyik sikerkönyvében. Tíz évet töltött Argentínában, de őt sem faggattam soha szülőföldemről, mint ahogyan – ez is, most, írás közben nyilall belém – a magyarok leg-

utóbbi budapesti világtalálkozóján sem kerestem az argentinai magyarok ismerettségét. De nem rendezek hajtóvadászatot, mondjuk, Borhes könyvei után sem, s Argentína belgrádi követségével sincs összeköttetésem már évtizedek óta. Végláthatatlanul hosszú az ember bűneinek lajstroma. Szülőföldemmel való kapcsolatom egészen esetleges: ha valami az utamba kerül, felcsippen-tem. Most például várom a Tango Argentino című hazai filmet, bár tudom, hogy benne a legkevésbé lesz szó Argentínáról, hanem inkább az itthoni állapotokról, arról a korról, amikor itt is divat volt ez a népi táncból átalakult társasági tánc.

Évekkel ezelőtt, hadd mondjam el ezt is, kezembe került Szabó László Magyar múlt Dél-Amerikában című könyve. Nagy élvezettel olvastam feljegyzéseit Varga Jánosról, a Magellán-expedíció egyik vitorlásának tűzmeisteréről; Magyar László Afrika-kutató dél-amerikai kalandjairól; Orosz László jezsuita atyáról (innen a szomszédságból, Krassó megyéből indult el), aki tanár volt Córdoba-ban a két Amerika egyik legrégebbi egyetemén, s 1764-ben létrehozta az első argentin nyomdát; Asboth Sándorról, Lincoln tábornokáról, az Egyesült Államok első argentin követéről (apja a zombori temetőben pihen); Czetz Jánosról, Bem erdélyi hadának vezérkari főnökéről, az argentin katonai akadémia megalapítójáról, az egyetlen magyarról, akinek szobrot emeltek Dél-Amerikában. Egyik legújabb „szerzeményemben” (a négy kötetre tervezett Encyclopaedia Hungarica első darabjában) tucatjával találtam az argentin vonatkozású címszavakat: Argentina Magyar Egyesületek Tanácsa, Argentinai Magyar Színjász Társaság, Argentina Magyar Temetkezési Egylet, Mindszenty Magyar Tudományos és Kulturális Akadémia, Magyar Irodalmi Társaság, Magyar Keresztény Nők Segélyegyesülete, Pázmány Péter Szabadegyetem, Árpádházi Boldog Ágnes Leányserkészőcsapat, Zrínyi Ifjúsági Kör, Buenos Aires-i Magyar Újság, Córdoba magyar emlékei . . .

Argentínában, a becslések szerint, 40 000 magyar él. Ha sorsom másképp alakul, eggyel több lehetne. Bátyám példájából kiindulva, aki szót sem tudott magyarul, amikor hazajött, valószínűleg én sem tanulhattam volna meg anyanyelvemet, a magyar olyan egyszerű lenne, mint nekem most a spanyol. Ezt a kohót (szerencsére?) elkerültem, de itthon vártak az újabbak. Ez a világ tényleg tele van olvasztókemencével: lehettem volna, ha nem vigyázok, „jugoszláv”, némi kerülővel eljuthattam volna a bolgársághoz is, mint apám családjának némelyik tagja. De kerülhettem volna Magyarországra is, az anyaországba, ahol a világ legtermészetesebb dolga, hogy az, aki magyarnak született, azzá is válik. Az élet kegyetlen tréfájaként ebből a vajdasági hutából akár selejtként is kikerülhettem volna: makarónnyelven beszélő „telepi madzsarként”. Hogy ez mégsem egészen így történt, alighanem tizenöt évesen, csaposlegény koromban dőlt el, amikor Isidor Papo antikváriumában a borralalóbból magyar könyveket kezdtem vásárolni, s később folytattam Pataky Margit katólikus portai kis üzletében . . .

„Hütlenségemnek” sok jeléről számoltam be – tárgyilagosan, alighanem hüvösen is, mint akinek már nem sok köze van szülőföldjéhez –, de hogy, hogy nem, amikor bátyámmal együtt bajba kerültünk, visszatértünk hozzá, tékozló fiúkként. Nem valami szép emberi tulajdonság, nem dicsekvésként mondom, így történt. . . 1944 őszén az újvidéki magyar városnegyedeket lezárták a partizánok. Bátyámat kiterelték otthonából, engem pedig – éppen akkor érkeztem haza – szintén beállítottak a sorba, és egy dróttal összekötözték a szomszédal. A folyamórség kaszárnyája felé mentünk hosszú, tizenkettes–tizenhatos tömött sorokban, az oszlop szélén libasorban katonák haladtak, dobtáras géppuskákkal a vállukon. A sűrű, lebegő por fátyolt borított a menetre, a lenelő nap sugarai is csak üggyel-bajjal törtek utat maguknak.

Engem, a tizenöt éves legénykét, a kaszárnya bejáratánál kiemeltek, s hazaküldtek, bátyám pedig két–három hónapos szerémségi kényszermunka után tért vissza szakállasan, tetvesen. Még boldog is lehetett, hogy épen megúszta. Ekkor határozta el, hogy kérni fogja az argentin állampolgárságot, magának is, nekem is.

Évekig tartott, míg némelyik okmányt beszereztük, lefordítottuk, ám 1948. február 3-án csak megérkezett az argentin követség bizonylata, mely szerint születésünknel fogva argentin állampolgárok vagyunk.

Bátyám sokáig megtartotta, én néhány év múlva lemondtam róla: hittem a világmegváltó szavakban, tele voltam csalóka ábrándokkal, s beálltam a sorba.

Újabban ismét tanácsolják nekem: tekintettel a helyzetre talán újra fel kellene vennem az argentin állampolgárságot. Amit akkor, fiatal fejjel, gondolkodás nélkül megtettem, most, öregkoromban már nem tehetem meg. Egyszerűen nem megy: az ember nem változtatja szülőföldjét úgy, mint a gatyáját, nem tekintheti annak csak akkor, amikor szorult helyzetbe kerül vagy bizonytalanságok gyötrik. Az ember és a szülőföld viszonya több ennél.

Nekem már jó ideje megvan az én választott szülőházam: ez az asztal, amelyen írok, azok a házak, amelyeket az ablakomból látok, a Fruška gora lankái, a csatorna mente, a Delibláti-homokpuszta, a bácskai rónák, az aladári gyepes buckák, a simogyi szállások, az aracsi romtemplom. . .

Mostanában sokat beszélnek a kettős állampolgárságról. Nem rossz ötlet, de nem lehetne hármás, esetleg négyes. . .

Napjainkban, amikor újra a menekülés gondolata borzolja az emberek agyának szürkeállományát, számba vettem lehetőségeimet, s boldogan állapítottam meg, hogy legalább háromfelé futhatnék, ha nagyon akarnék. De eszem ágában sincs innen elmenni. Túlságosan mélyek gyökérhajtásaim, dúsak hajszálygyökereim. Meg aztán nem is várok már oly sokat ettől az árnyékvilágtól. De még ez sem a döntő ok, más szempont vezet engem: egy „hütlenség” untilg elég egy emberi életben.